

5. рівні оподаткування підприємств і доходів працівників.

Підбиваючи підсумки викладеного матеріалу, можна з прикрістю констатувати що ні законодавство, ні економічна політика держави, ні повсякденна діяльність бізнесу не сприяли формуванню організації оплати праці. Тому потрібно розробити конкретні заходи щодо реалізації підвищення реальних доходів та рівня життя населення, насамперед перерахувати питому вагу оплати праці у ВВП.

1. Грошові доходи та витрати населення області: Статистичний збірник. Івано-Франківське обласне управління статистики, 2002. – С. 20-26.

2. Економічне і соціальне становище Івано-Франківського регіону за січень – травень 2003: Статистичний бюлетень. Івано-Франківське обласне управління статистики, 2003. – С. 35-169.

3. Про стан заборгованості із виплати заробітної плати працівникам, зайняті в економіці області: Статистичний бюлетень. Івано-Франківське обласне управління статистики, 2003. – С. 6-8.

4. Статистичний щорічник України за 2000 рік–К.: Техніка, 2001.-598 с.

5. Телішук Л. О., Заробітна плата і питання її трансформації // Фінанси України.- 2003.- №6.- С. 98-102.

The level of wages and salaries have been analysed as the main source of income and profits of the population of the region and all the reasons that influenced them as well.

Купчак В. Р.

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЗА УМОВ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

В статті розглядається стан зайнятості населення Івано-Франківської області. Проведено ретроспективний та порівняльний аналіз зайнятості в порівнянні з минулими періодами та з іншими регіонами країни. Для аналізу широко використані таблиці та графіки, статистичні дані за останні 15 років, а також дані обласного центру зайнятості. Висвітлюються основні демоекономічні фактори, які впливають на динаміку трудових ресурсів регіону, їх склад та структуру. Наведено концептуальні шляхи розв'язання проблем зайнятості в регіоні.

Основою сучасної концепції управління трудовими ресурсами Івано-Франківської області є роль особистості працівника, знання його мотиваційних установок, уміння їх формувати й спрямовувати відповідно до завдань, що стоять перед керівництвом регіону. Зміни в економічній і політичній системі в нашій країні вносять значний ступінь невизначеності в життя, по суті, кожної людини, створюють як великі можливості, так і серйозні погрози існування особистості, пов'язані з недоліками та суперечливістю соціально-економічного розвитку. Управління трудовими ресурсами у такій ситуації набуває особливого значення, оскільки дозволяє

реалізувати, узагальнити широкий спектр питань адаптації індивіда до зовнішніх умов, врахувати особистісний фактор, специфіку формування трудового потенціалу та забезпечити ефективну його реалізацію.

Загалом, можна виокремити три чинники, що впливають на трудові ресурси в регіоні. Перший (загальна ієрархічна структура на підприємствах), де основний засіб впливу — це відношення влади, підпорядкування, тиск на працівника за допомогою примусу, матеріальних, моральних стимулів, контролю над розподілом матеріальних благ. Другий (культура, ідеологічно) етичні норми суспільства регіону, спільні цінності, соціальні норми, установки поведінки, що регламентують дії особистості, змушують індивіда поводитися так, а не інакше без видимого примусу. Третій — ринок-мережа рівноправних відносин, заснованих на купівлі-продажу продукції і послуг, відношеннях власності, рівновазі інтересів продавця і покупця, зокрема і на ринку праці.

Ці чинники впливу — поняття досить складні і на практиці рідко реалізуються окремо. Крім того, їхні особливості обумовлені територіальним, географічно-економічним характером. Саме тому не слід відкидати важливість впливу якісно-кількісних харак-

теристик трудових ресурсів на економічний розвиток регіону і вплив місцевого самоврядування на їхній стан.

Івано-Франківська область — одна з 25 територіальних соціально-економічних систем України обласного рангу. Її основними функціональними компонентами є територія, природно-ресурсний потенціал, виробнича й соціально-економічна інфраструктура, а головне — населення і трудові ресурси.

Зауважимо, що з 1989 по 1996 рік чисельність населення тут, на відміну від решти регіонів, мала стійку тенденцію до росту. Проте, починаючи з 1997 року спостерігається від'ємне значення природного приросту. Так за 1996-2001 рр. це зниження в області становило 13,4 тис. осіб, тобто майже 1% (Таблиця 1)

трудова ресурсів. Ці суперечності є результатом економічних трансформацій та реформ, які відбуваються в Україні та вносять суттєві зміни і на ринку праці, і у сфері зайнятості. Перехід України до ринку загострив проблеми зайнятості населення та відтворення трудового потенціалу. Згорання виробництва, фінансова й матеріальна заборгованість, проблеми в реалізації продукції спричинили масові звільнення працівників. Лави безробітних почали поповнювати ті, хто ще донедавна вважав своє трудове становище міцним та стабільним.

Сучасні економісти розглядають безробіття як природну й невід'ємну складову життєдіяльності всіх країн, де економіка ґрунтується на ринкових засадах. Для України (на сьогоднішньому етапі розвитку її еконо-

Таблиця 1

Динаміка зміни населення Івано-Франківської області за 1989-2001 рр.

Роки	1989	1991	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Все населення, тис.	1423,2	1442,9	1467,1	1465,6	1463,6	1460,6	1456,8	1453,7

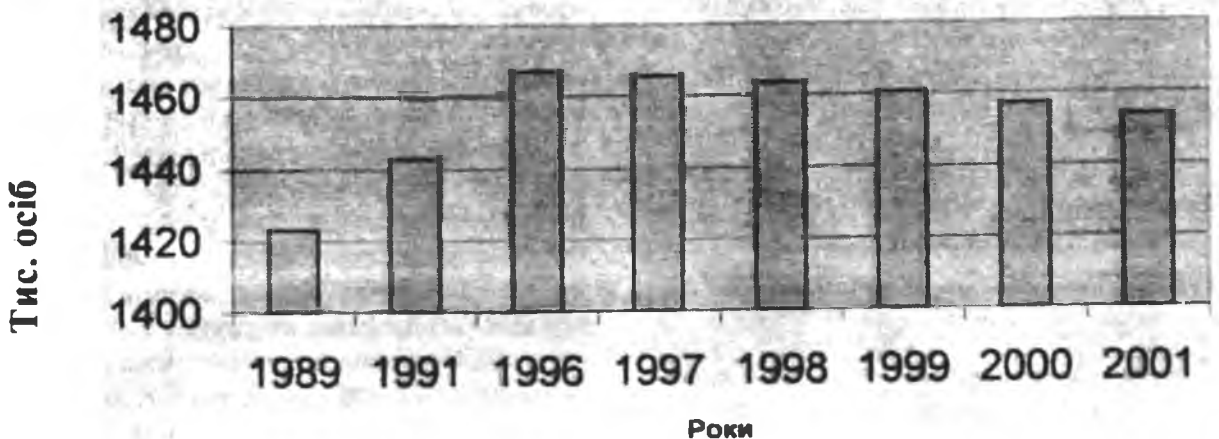

Рис. 1. Динаміка зміни кількості населення Івано-Франківської області за 1989-2001 рр.

Та це проблема не лише окремого регіону, а віддзеркалення демографічного стану всієї країни (Табл. 2). Крім того, міграційні зміни теж сприяють зменшенню населення. Відзначимо, що через відсутність заходів, які сприяли б позитивним змінам, ця негативна тенденція відтворення населення триватиме і у наступні роки.

Формування ринку праці в області супроводжується суперечностями між попитом і пропозицією робочої сили, галузевими і територіальними диспропорціями у озміщенні

міки) природна норма безробіття, яку може витримати національна економіка, припустима в межах 2,5-3%. Проте вже нині рівень безробіття значно перевищує цю норму. Так, на 01.01.2000 р. офіційно зареєстрований рівень безробіття становив 4,3%. Та адміністративна процедура, — утверджена у 1991 році Законом України «Про зайнятість населення», відчутно обмежує показник зареєстрованого безробіття порівняно з іншими країнами, формально зменшуючи частку безробітних, котрим держава повинна гаранту-

Природний приріст населення у 2000 р. тис. осіб

Регіон	Загальна чисельність населення на 01.01.01		Чисельність народжених всього		Загальна кількість смертей, осіб	Кількість смертей на 1000 осіб	Природний приріст населення, осіб (+,-)
	всього	%	всього	На 1000 осіб			
Україна	49291,1	100	385,1	7,8	758,1	15,4	-373,0
Івано-Франківська область	1453,7	2,9	14,631	10,1	17,301	11,9	-2,67 *

вати надання допомоги. Використання інформації на основі лише адміністративних і юридичних норм, вимог (перш за все обов'язкової реєстрації у центрах зайнятості, поширення офіційного статусу безробітних лише на працездатне населення працездатного віку), на жаль, не відображає реальної ситуації на ринку праці. В умовах напруженості демографічно-економічної ситуації в області, переважання деструктивних процесів у сфері формування зайнятості населення особливої актуальності й практичного значення набуває визначення реальних обсягів безробіття. Недосконалість офіційної статистики та неадекватність визначення становища населення країни та деяких регіонів, значні розбіжності з міжнародними нормами у визначенні статусу безробітних і, відповідно, рівня безробіття унеможливають оперативне реагування на зміни й регулювання стану ринку праці.

Міжнародні критерії визначення безробіття стосуються винятково дій особи впродовж певного періоду часу, незалежно від наявності чи відсутності у неї законних нетрудових доходів (дивідендів, процентів, ренти, пенсії чи стипендії), або права на одержання допомоги в разі безробіття. Для визначення економічно активного населення та його складових — зайнятості й безробіття — у стандартах МОП не згадується також верхня вікова межа. У багатьох індустріальних країнах верхня межа активності населення на 7—9 років перевищує законодавчо встановлений вік виходу на пенсію. Для міжнародних порівнянь використовують показник безробіття, розрахований за даними вибірових обстежень.

З метою отримання об'єктивної інформації про стан зайнятості населення Івано-

Франківської області в червні 2000 р. було проведено соціологічне дослідження регіональних аспектів зайнятості та безробіття. Це дослідження стало відображенням стану зайнятості населення впродовж конкретного обстежуваного тижня і дало певні відомості про пошуки населенням (основної чи додаткової) роботи з різних причин, про часткове безробіття (вимушену роботу в режимі неповного робочого часу, вимушені відпустки), про осіб, які зневірилися у пошуках роботи тощо.

Об'єктом соціологічного дослідження стало працездатне населення працездатного віку, предметом дослідження був стан зайнятості населення Івано-Франківської області. Метою проведення опитування: визначення реального становища населення на регіональному ринку праці, одержання інформації про працездатне населення віком від 18 до 55 років і більше.

Анкетним опитуванням загалом було охоплено 550 респондентів, мешканців Івано-Франківської області, зокрема, обласного центру, міст обласного підпорядкування — Калуша, Коломиї, Яремчі, Болехова і 12 районів Верховинського, Богородчанського, Галицького, Городенківського, Долинського, Косівського, Надвірнянського, Рожнятівського, Тлумацького, Тисменицького, Снятинського, Рогатинського. Серед них: робітники — 43,2%, службовці — 40% спеціалісти — 6% працівники сільського господарства — 3,1%. Вибір формувався на підставі даних, наданих Івано-Франківським обласним управлінням статистики, виходячи із загальної чисельності трудових ресурсів на час опитування. В його проведенні застосовувалась цілеспрямована квотна вибірка. Ознаками за квотою стали: вік, стать, освіта. Чоловіки становили 40,9%, жінки —

59,1%. За віковими групами процентне співвідношення респондентів було таким: до 18 років — 6,1%, 18—23 роки — 18,3%, 24-44 роки 31,3%, 45-54 роки — 25,0%, 55 років і більше — 18,9%. Освітній рівень опитаних становить: початкова освіта — 2,4%, незакінчена середня — 14,1%, середня — 35,9% середня спеціальна — 25,0%, незакінчена вища — 17,7% вища—14,8%.

Як показує аналіз, частка зайнятих осіб працездатного віку в Івано-Франківській області становить 59,7% і, відповідно, число безробітних — 40,3%. Виходячи з цього, реальний рівень безробіття дорівнює 38,3% при офіційному рівні безробіття в області 5,9% станом на 1 червня 2000 р. (в Україні — 4,3%). Причому для сільської місцевості характерним є вищий рівень безробіття, ніж для населення міст — 42% проти 38,3%. Такі високі показники яскраво демонструють наявність деструктивних і руйнівних процесів на регіональному, а особливо сільському ринку праці, які з легалізацією прихованого безробіття можуть спричинити масове безробіття і стати спонукою соціальної напру-

причинами втрати роботи опитані вважають: звільнення через скорочення (51,4%) — усього в області (серед міських мешканців — 48,8% сільських — 53,2%), звільнення за власним бажанням — відповідно 14,4% (11,0,16,7%).

Аналіз галузевого розподілу зайнятих і безробітних осіб виявив, що найбільша частка зайнятих осіб припадає на промисловість — 31,8%, сферу обслуговування — 19,6% і освітян — 24,0%. Найбільш “вражені” безробіттям такі галузі економіки, як промисловість (38,4%), сільське господарство (9,7%) та сфера обслуговування. Соціальний статус досліджуваних груп такий: найбільше безробітних серед робітників і службовців — відповідно 48,5%, 40,2% опитаних, що пояснюється масовим вивільненням саме цих категорій працівників із підприємств області.

Галузева структура опитаного населення з урахуванням їхнього соціального статусу подано у *табл. 3*.

Аналіз вікової структури зайнятих і безробітних засвідчив, що частка молодших вікових груп (особи віком до 23 років) серед

Таблиця 3

Галузева структура населення регіону, %

Показник		Зайняті	Безробітні
Галузь економіки	Промисловість	31,8	38,4
	Сільське господарство	6,7	9,7
	Освіта	24,0	11,9
	Охорона здоров'я	8,3	4,9
	Сфера обслуговування	19,6	23,8
	Інше	9,6	11,3
Соціальний статус	Робітники	40,3	48,5
	Службовці	51,2	40,2
	Працівники сільського господарства	2,3	4,1
	Інші	6,2	7,2

женості у суспільстві. За результатами проведених Івано-Франківським обласним управлінням статистики шоквартальних вибіркового обстежень робочої сили за методологією МОП, рівень безробіття в області становить 38%, що майже збігається з результатами дослідження.

За підсумками анкетування головними

безробітних є вищою порівняно із зайнятими і становить 27,6%. Найістотніший розрив стосується молоді, яка здебільшого вступає в життя після здобуття загальної середньої освіти. Для України спостерігається загальна закономірність, коли дедалі важче знайти роботу молоді, яка щойно вливається до складу економічно активного населення.

Щодо населення, котре можна віднести до віку найбільшої трудової віддачі (від 24 до 54 років), безробітних є менше від зайнятих. У цій віковій групі частка останніх становить 59,5%, безробітних — 54,6%. Частка зайнятих у старшій віковій групі (від 55 років і старші) становить 18,6%, що на 0,8% більше від безробітних.

Щодо освітнього рівня респондентів, то на загальноукраїнському тлі освітній потенціал населення Івано-Франківщини нижчий, ніж загалом в Україні. Це підтверджують дані опитування: серед респондентів високий відсоток тих, хто має середню та середню спеціальну освіту, — 60,9%; тих, хто має незакінчену вищу, — 17,7%; вищу — 14,8%. З-поміж зайнятого населення частка осіб, котрі мають вищу і незакінчену вищу освіту, становить 24,9%, тоді, як серед безробітних — 19,2%. Частка безробітних осіб із середньою й середньою спеціальною освітою становить 63,5%, що майже збігається з офіційними даними. Отже, можна констатувати, що з-поміж безробітних усіх груп (офіційно зареєстровані безробітні та безробітні за опитуванням) переважають особи з середньою спеціальною освітою, що свідчить про низький освітній рівень тих, хто залишився без роботи.

За останні 8 років (починаючи з 1995 року) кількість зайнятих в усіх сферах економічної діяльності області скоротилась на 96,2 тисячі осіб, що склало 15,5% відсотка. Таке зменшення частково пояснюється зменшенням чисельності населення. Крім того, зменшення відбулося і в результаті реорганізації підприємств, вивільнення працівників, значна частка яких стала безробітними. У 2002 році кількість таких осіб (за даними вибіркового обстеження домогосподарств) становила 95,3 тисячі осіб.

У 2002 році намітилась позитивна тенденція до зростання зайнятості населення. Економічно активне населення області у віці 15–70 років становило торік 597,6 тисячі осіб, проти 596,2 тисячі осіб станом на Ж)1 рік. З них 525,9 тисяч осіб (88 відсотків) було зайнято в усіх сферах економічної діяльності, що на 1,3% більше, ніж у 2001 році. Збільшення кількості зайнятого населення в минулому році відбулося, переважно, за рахунок осіб, працюючих в секторі самостійної зайнятості: 69,1 тисячі осіб в 2002 році проти 46,9 тисяч осіб в 2001 році. Їх частка в загальній кіль-

кості зайнятих зростає з 9,4% до 13,1%. Структура зайнятих за віком і статтю майже не змінилася. З кожних 100 працівників, зайнятих в економіці області — 54 жінки, 16 — молоді люди у віці до 28 років, 11 — громадяни, які отримують пенсію за віком, на пільгових умовах та за інвалідністю.

Проте за напрямком діяльності населення відбулися суттєві кількісні та структурні зміни. Банкрутство промислових підприємств, їх реорганізація та неплатоспроможність призвели до скорочення чисельності в промисловості з 131,5 тисяч осіб у 1995 році до 95 тисяч осіб у 2002 році. Саме в цій галузі впродовж 1995–2000 років найнижчий з усіх галузей економіки рівень використання фонду робочого часу (56–62 відсотки).

Протягом зазначеного періоду в промисловості області невпинно збільшувалась частка працівників, які перебували у вимушених адміністративних відпустках. Так, у 1996 році ця частка становила 34,4%, а у 2000 році — 39,5%. Ці люди, по суті, не мали роботи та доходу і вимушені були орієнтуватись на незареєстрований сектор економіки. У 2000 році кожен працівник, який перебував у адміністративних відпустках або працював в режимі скороченого робочого дня (тижня), не відпрацював в середньому 131 день.

Пожвавлення виробництва у 2001–2002 роках дещо зменшило масштаби прихованого безробіття, але це не було достатнім для повної ліквідації цього економічного явища. У 2002 році втрати робочого часу через адміністративні відпустки та роботу в скороченому режимі праці в середньому на одного працівника становили 49 днів.

Несвоєчасна виплата заробітної плати, довготривалі відпустки з ініціативи адміністрації, змушували працівників звільнитись з роботи, шукати нові джерела існування, емігрувати за межі України. Більше третини працівників промислових підприємств області залишили у 2002 році свої робочі місця за власним бажанням (69% з числа звільнених) або за скороченням штатів (8,3%). Відповідно і кількість зайнятих в промисловості області за минулий рік скоротилась ще на 7,9%.

Аграрна реформа внесла зміни в подальший перерозподіл зайнятості сільського населення. За період з 2000 року по сьогоднішній день наполовину скоротилась кіль-

кість зайнятих на великих і середніх сільсько-господарських підприємствах (на 25,6 тисяч осіб). Причому, за цей самий період зросла кількість зайнятих в особистих підсобних сільських господарствах (на 25,1 тис. осіб). Вони є основними виробниками сільськогосподарської продукції в області. В загальних обсягах валової продукції в усіх категоріях господарств індивідуальний сектор (населення) виробляє 92 відсотки.

Перерозподіл робочої сили відбувся і в інших видах економічної діяльності. Зокрема, зросла кількість зайнятих у будівництві (на 6,4%), у торгівлі, готельному і ресторанному господарстві (на 20,2%), на транспорті і зв'язку (на 5,2%), в сфері послуг (на 10,3%). Роздержавлення і приватизація, реструктуризація приватизованих підприємств обумовили зміни зайнятості населення. За формами власності помітно зменшується частка зайнятих на державних і колективних підприємствах, та зростає (на 10,1%) частка зайнятих у приватному секторі економіки. З'являються нові форми господарювання.

Значна роль у забезпеченні зайнятості населення покладається на мале підприємництво. Більшість нових робочих місць у різних країнах світу нині створюється на малих підприємствах. Так, у 2002 році кожний

8-ий, з числа зайнятих в економіці області, працював у сфері малого та середнього бізнесу. Частка ж малого бізнесу в загальних обсягах виробленої продукції, робіт та послуг в 2002 році становила 16,3%.

Проблема зайнятості, проблема забезпечення робочими місцями в області залишається досить гострою. У минулому році, за даними служби зайнятості області, пропозиція робочої сили у 25 разів перевищувала її попит. Як і в попередні роки, найбільшим попитом на ринку праці користуються працівники робітничих професій. Значна диспропорція між попитом і пропозицією робочої сили створюється на місця, які не потребують спеціальної підготовки. Тут пропозиція у 66 разів перевищує попит. За офіційними даними, навантаження незайнятого населення на одне вільне робоче місце (вакантну посаду), починаючи з 1999 року, дещо спадає, проте воно залишається досить високим. Станом на 01.01.2003 року воно становить 25 осіб в цілому по області, а в ряді районів цей показник ще вищий. Зокрема, в Галицькому районі він становить 76 осіб на місце, Рогатинському районі – 79, Тисменицькому – 56. По Україні ж він становить у середньому 9 осіб. Дані за попередні роки дивіться в таблиці 4.

Таблиця 4

Навантаження на одне вільне робоче місце (в динаміці років)

Назва міськрайцентрів зайнятості	На 31.12. 1996р.	На 31.12. 1997р.	На 31.12. 1998р.	На 31.12. 1999р.	На 31.12. 2000р.	На 31.12. 2001р.	На 30.11. 2002р
Районні:							
Богородчанський	35	73	1217	27	96	30	29
Верховинський	-	122	88	66	27	23	44
Галицький	-	79	1091	43	71	25	24
Городенківський	-	-	572	62	51	48	25
Долинський	81	93	242	395	231	34	22
Косівський	981	831	158	75	44	46	39
Надвірнянський	2419	3256	-	125	114	24	44
Рогатинський	103	1819	582	48	47	78	63
Рожнятівський	149	378	401	225	118	81	74
Снятинський	76	135	209	42	33	26	20
Тисменицький	246	3839	-	314	78	44	34
Глумацький	229	-	-	68	32	26	362
Міськрайонні:							
Калуський	141	358	-	256	56	36	25
Коломийський	30	48	166	80.	36	16	10
Міські:							
Болахівський	100	137	75	42	18	20	15
Гвано-Франківський	54	184	233	57	26	20	14
Яремчанський	-	-	-	72	59	28	68
Всього	113	191	329	78	46	28	26

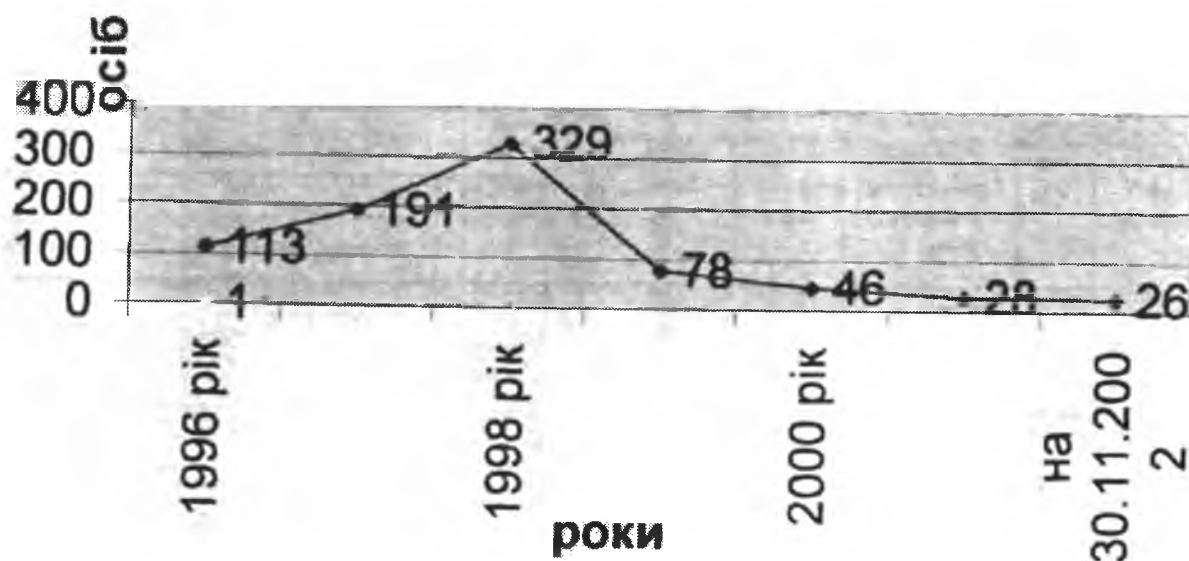

Рис. 2. Навантаження на одне вільне робоче місце в динаміці років

Парадоксальним за даних умов видається той факт, що досить високою залишається потреба підприємств, установ і організацій в працівниках для заповнення вільних робочих місць (Таблиця 5). Причому, ця потреба з року в рік зростає. Так, якщо в 1998 році по Івано-Франківській області загалом потреба в працівниках для заповнення вільних

робочих місць становила 176 осіб, то лише за 11 місяців 2002 року вона вже становила 1511 осіб, тобто зросла у більше ніж 8,5 рази. Проте, проаналізувавши структуру попиту на робочу силу за галузями економіки, скажімо, за 2000 рік (Таблиця 7) та вивільнення працівників окремих категорій загалузями економіки у 2000 році (Таблиця 6), та співста-

Таблиця 5

Потреба підприємств, установ і організацій в працівниках для заповнення вільних робочих місць на кінець року (в динаміці років)

Назва міськрайцентрів зайнятості	1997р.	1998р.	1999р.	2000р.	2001р.	11 місяців 2002 року
Районні:						
Богородчанський	20	2	79	25	90	85
Верховинський	10	23	25	41	50	39
Галицький	35	3	56	29	64	51
Городенківський	-	3	26	30	34	90
Долинський	29	16	9	14	99	136
Косівський	3	24	43	69	53	72
Надвірнянський	1	-	33	23	102	59
Рогатинський	1	4	39	37	17	27
Рожнятівський	4	6	11	21	33	40
Снятинський	4	6	22	29	33	49
Тисменицький	1	-	18	62	59	84
Тлумацький	-	-	22	49	47	4
Міськрайонні:						
Калуський	10	-	20	81	102	119
Коломийський	34	18	36	76	170	241
Міські:						
Болехівський	8	21	23	48	38	58
Івано-Франківський	43	50	173	361	341	329
Яремчанський	-	-	15	20	42	28
Всього	203	176	650	1015	1374	1511

Таблиця 6

Вивільнення працівників окремих категорій за галузями економіки в 2000 році

	Передбачалось вивільнити осіб	Фактично вивільнено осіб	У тому числі особи, які займали:			Відсотків до загальної кількості	
			робочі місця	посади службовців	місця, які не потребують професійної підготовки	жінки	молодь у віці до 28 років
Всього	26469	10290	6214	2761	1315	57,5	9,4
Промисловість	6957	4020	3034	751	235	60	6,1
Сільське господарство	5830	2269	1112	379	778	46,7	8,7
Лісове господарство	500	265	145	56	64	30,2	8,3
Транспорт і зв'язок	1186	274	169	86	19	39,1	7,3
Будівництво	1117	238	126	98	14	34,9	5,9
Торгівля та громадське харчування	2389	1207	714	400	93	75,5	10,2
Матеріаль но-технічне постачання, збут та заготівля	191	114	66	37	11	70,2	11,4
Інформаційно-обчислювальне обслуговування	5	2		1	1	100,0	
Інші види діяльності сфери матеріального виробництва	84	29	18	8	3	55,2	13,8
Житлово-комунальне господарство	283	149	82	51	16	38,9	23,5
Невиробничі види побутового обслуговування населення	115	52	43	2	7	50,0	13,5
Охорона здоров'я, фізична культура та соціальне забезпечення	839	187	108	67	12	86,6	4,8
Освіта	1969	422	211	181	30	76,5	18,7
Культура і мистецтво	98	41	7	32	2	65,9	7,3
Наука і наукове обслуговування	42	31	16	15	-	93,5	6,5
Фінансування, кредитування та страхування	931	147	29	118		79,6	13,6
Апарат органів управління	2449	379	123	244	12	53,0	22,9
Інші	1484	464	211	235	18	48,3	18,5

вивши їх дані, ми знаходимо пояснення цьому парадоксу. Річ у тім, що професійний, кваліфікаційний та освітній рівні осіб, що були вивільнені, і не співпадають з відповідними вимогами, що висуваються до претендентів на вакантні місця. Можна також зробити висновок, що з переходом до ринкових умов з року в рік ці вимоги зростають і будуть зростати надалі. Адже визначним чинником розвитку ринкової економіки є підвищення ефективності її функціонування загалом і, відповідно, підвищення ефективності використання людської праці. Це, природно, підвищує вимоги до професійного, освітнього та кваліфікаційного рівнів окремого працівника.

Низький рівень заробітної плати у народному господарстві й нерегулярна її виплата послаблюють мотивацію і стимули до праці, зменшують бажання працівників до підвищення свого фахового рівня. Останнім часом підприємства залишають наймобільніші кадри — особи молодого і середнього віку, кваліфіковані робітники та інженери. Внаслідок цього на підприємствах і в організаціях нині поряд із прихованим безробіттям є вакансії для кваліфікованих робітників. Цьому сприяло також відхилення масштабів і професійної структури підготовки кадрів від потреби та недостатня відповідність рівня кваліфікації вимогам виробництва. Погіршення якісного складу робочої сили, її низька кон-

Попит на робочу силу за галузями економіки в 2000р.

	Кількість вільних робочих місць, вакансій, всього	У тому числі на			Відсотків до загальної кількості	
		робочі місця	посади службовців	місця, які не потребують професійної підготовки	жінки	Молодь у віці до 28 років
Всього	1015	594	293	128	303	28,2
Промисловість	324	259	51	14	21,3	25,3
Сільське господарство	58	22	20	16	25,9	29,3
Лісове господарство	18	15	1	2	11,1	38,9
Транспорт і зв'язок	45	20	17	8	15,6	26,7
Будівництво	67	55	8	4	16,4	29,8
Торгівля та громадське харчування	58	31	17	10	39,6	50,0
Матеріально-технічне постачання, збут та заготівля	3	1	2	-	-	-
Інформаційно-обчислювальне обслуговування	1	-	1	-	100	100,0
Інші види діяльності сфери матеріального виробництва	18	12	2	4	11,1	72,2
Житлово-комунальне господарство	116	54	26	36	33,6	18,1
Невиробничі види побутового обслуговування населення	45	40	2	3	60,0	8,9
Охорона здоров'я, фізична культура та соціальне забезпечення	106	39	48	19	66,0	31,1
Освіта	41	13	26	2	19,5	17,1
Культура і мистецтво	9	-	9	-	55,6	55,6
Наука і наукове обслуговування	8	7	1	-	-	37,5
Фінансування, кредитування та страхування	44	2	42	-	38,6	36,4
Апарат органів управління	21	7	9	5	33,3	9,5
Інші	33	17	11	5	15,2	42,4

курентноспроможність призвели до втрат раніше створеного професійно-освітнього потенціалу регіону.

Велику тривогу викликає процес витіснення праці в наукомістких і технічно складних виробництвах (електроніка, приладобудування тощо). Це значно погіршує якість використання робочої сили. Наслідком структурного регресу зайнятості є збільшення «відпливу» інтелектуального потенціалу регіону в інші країни, а також переміщення їх із науки і наукомістких виробництв у сфери діяльності, що не потребують високого рівня освіти й кваліфікації, що проявляється в підвищенні частки спеціалістів серед населення, яке звернулося за допомогою в служби зайнятості. На 01.01.2003 року чисельність незайнятих трудовою діяльністю громадян, які звернулися за соціальними послугами до служби зайнятості області, становила 38,4 тисячі осіб. Із них 38,0 тисячі осіб

стали безробітними. Рівень зареєстрованого безробіття склав 4,72%.

Нагадаємо, що реальні обсяги безробіття в області значно більші. За даними щоквартальних вибіркового обстежень домогосподарств області з питань економічної активності населення, кількість безробітних в середньому за 2002-ий рік становила 75,5 тисячі осіб, а рівень безробіття, визначений за методологією МОП, склав 12,5%.

Протягом 2002 року службою зайнятості області працевлаштовані 37323 особи, що на 4920 більше, ніж у 2001 році й становить 109,1 відсотка виконання завдань Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття щодо надання соціальних послуг безробітним на 2002 рік. А в ряді районів та міст області цей показник значно вищий, зокрема: в Снятинському — 159,3; Коломийському — 125,3; м.Болехові — 132,4 відсотки. Рівень

працевлаштування зріс із 29,4 відсотка у 2001 році до 33,4 відсотка у 2002 році.

З метою часткового вирішення питань зайнятості громадян, особливо тих, хто перебуває у стані тривалого безробіття, службою зайнятості області значно активізувалася робота з організації та проведення оплачуваних громадських та сезонних робіт.

Протягом 2002 року центрами зайнятості області укладено 1331 угоду з підприємствами, установами про спільну діяльність для організації оплачуваних громадських робіт. За направленням служби зайнятості у громадських роботах взяли участь 8283 безробітних громадян, що на 1715 осіб більше, ніж у 2001 році і становить 121,8 відсотка виконання завдань Фонду на 2002 рік.

Актуальним для України є не стільки створення вільних робочих місць, оскільки їх є достатня кількість, а підтримка повної зайнятості на тих робочих місцях, що є на підприємствах, а також розгортання громадських робіт. Вони зменшують соціальне напруження у регіоні. Як на позитивному, тут слід наголосити на зростанні питомої ваги залучених безробітних серед зайнятих на цих роботах. Наприклад, протягом 2002 року взяли участь у сезонних роботах за скеруванням центрів зайнятості 2072 громадяни області, в тому числі 1564 особи — із середовища незайнятого населення, які виконували роботи в сільськогосподарських колективах, садили лісосмуги в держлісгоспах та інші. За направленнями служби зайнятості 1279 громадян виконували сезонні роботи в різних регіонах України, зокрема, у Вінницькій, Хмельницькій, Полтавській, Дніпропетровській, Київській та у інших областях. З іншого боку, організацію громадських робіт обмежує недостатня зацікавленість як роботодавців, так і тих, хто міг би працювати на таких роботах. Мала тривалість, сезонність та низький рівень заробітної плати (адже ці роботи не вимагають особливої кваліфікації), обумовлюють неprestижність громадських робіт. Водночас їх поширенню сприяє створення необхідних виробничих та побутових умов, зокрема, надання необхідного інвентаря, тимчасового житла, транспортних послуг, організація харчування та натуральна оплата праці.

Підприємства зацікавлені організувати громадські роботи у випадках, коли достат-

ньо субсидуються витрати, які викликані організаційними заходами та оплатою праці, а також коли це сприяє підвищенню загального іміджу підприємства. Крім того, поширенню громадських робіт сприяє диференційований підхід працівників місцевих центрів зайнятості до кожного незайнятого — від добровільного характеру та економічних чинників до примусового характеру, особливо з тими, хто не працює більше одного року.

Наприклад, у Швеції після закінчення періоду виплати допомоги з безробіття необхідною передумовою поновлення права на її отримання є участь безробітного в громадських роботах протягом 2–3 місяців.

Необхідно також поширювати проведення ярмарок громадських робіт з залученням роботодавців, працівників служби зайнятості та бажаючих працювати на цих роботах. Водночас повернення незайнятих до нормальної трудової діяльності було успішним, коли на громадських роботах забезпечувалась професійна підготовка, профорієнтація, а також праця неповний робочий час з метою проходження професійної підготовки. Для активізації громадських робіт потрібна державна підтримка в їх фінансуванні через місцеві бюджети і Державну службу зайнятості.

Для працевлаштування громадян, які потребують додаткового соціального захисту і не здатні на рівних конкурувати на ринку праці райдержадміністраціями і міськвиконкомами області за поданням міськрайцентрів зайнятості на підприємствах, в установах та в організаціях області на 2002 рік було заброньовано 3600 робочих місць для працевлаштування даної категорії населення. Протягом 2002 року працевлаштовано за сприянням служби зайнятості 2033 соціально незахищених громадян.

Важливу роль у забезпеченні зайнятості відіграє створення нових робочих місць. Протягом 2002 року за рахунок всіх джерел фінансування в різних сферах економічної діяльності введено в дію 20363 нових робочих місць, в тому числі в галузях економіки – 10663 нових робочих місць, що на 2671 робоче місце більше, ніж у 2001 році. З числа введених у дію нових робочих місць 1141 робоче місце створено за рахунок дотацій ро-

ботодавцям на створення нових робочих місць з Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття становить 114,1 відсотки виконання завдань Фонду на 2002 рік.

З метою соціального захисту, підвищення конкурентоспроможності незайнятого населення, враховуючи потребу регіону в кадрах та для самозайнятості, проводилася робота по наданню безробітним допомоги з професійного навчання, перенавчання, підвищення кваліфікації. Протягом 2002 року за направленнями служби зайнятості проходили професійне навчання 4520 осіб, що на 1254 особи більше, ніж у 2001 році. В цілому професійним навчанням за направленням служби зайнятості було охоплено 4,0 відсотка безробітних проти 3,0 відсотка в минулому році.

У минулому році безробітні проходили профнавчання за 30 професіями. Найбільш поширеними серед них були такі професії: оператор заправних станцій, оператор котельні, електрогазозварювальник, маляр, штукатур, лицювальник — плиточник, офіціант, швачка, секретар, кондитер, продавець, тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва, пекар, агент з організації туризму, оператор комп'ютерного набору. Всього у звітному році 2330 осіб (51,6 відсотка до загальної кількості осіб, що проходили профнавчання) навчались за професіями, зорієнтованими на підприємницьку діяльність, малий бізнес та самостійну зайнятість.

Найбільш безробітними верствами населення є жінки та молодь. Тому важливе значення приділяється організації їх професійного навчання. Серед громадян, котрі навчались у звітному році, 2300 осіб становлять жінки і 2564 особи – громадяни віком до 28 років, що відповідно становить 51,0 та 56,7 відсотка. До пріоритетних завдань слід віднести проведення невідкладних заходів активної політики зайнятості серед осіб, неконкурентоздатних на ринку праці.

Зайнятість в Україні, навіть така, що потребує складної професійної і освітньої підготовки, не забезпечує нормального, не лише за світовими стандартами, а й за колишніми стандартами України, рівня життя. Простежується феномен бідності зайнятого населення, що є свідченням порушень прав людини

на справедливу винагороду за працю, а також принципів засад формування вартості робочої сили і системи оплати праці.

За умов, коли не лише пенсія, а й заробітна плата в зареєстрованому секторі не забезпечує належних умов життя, основна частина населення України вимушена вдаватися до так званої «стратегії виживання», яка передусім означає додаткову зайнятість на присадибних ділянках, у неформальному секторі тощо. Це неминуче призводить до істотного перевищення тривалості робочого дня, роботи в несприятливих умовах, практичної відсутності відпочинку і дозвілля, результатом чого є погіршення стану здоров'я людей. А це, в свою чергу, призводить до зменшення тривалості життя, розповсюдження захворювань, які пов'язані з такою ситуацією.

Вкрай важливим напрямом державної політики в нинішніх умовах є підтримка рівня життя соціально вразливих верств населення. У найважчих умовах опинились сімі з дітьми, хоча саме молодь і діти мають бути одним із головних об'єктів соціального захисту держави, а їхній добробут і розвиток — першочерговою ціллю соціальної політики.

З метою розширення зайнятості та підвищення рівня життя населення доцільно запровадити державний механізм взаємопов'язаного регулювання такими важливими процесами, як ринок праці і доходи населення. Можливості працевлаштування на нові робочі місця за умов реструктуризації економіки України є обмеженими, адже відбуваються суттєві зміни в структурі робочих місць. За таких умов основним засобом стримування масового безробіття стає стимулювання підприємств і організацій до створення додаткових робочих місць насамперед на приватних і спільних підприємствах, у сфері малого і сімейного підприємництва, на підприємствах і в організаціях комунальної власності. У державному секторі економіки потрібно відстоювати спрямування інвестиційної політики на розвиток трудомістких виробництв шляхом їхньої реконструкції — як найбільш економічного напрямку створення додаткових робочих місць; економічну підтримку підприємств, що можуть випускати продукцію на експорт і не відчувати труднощів в її збуті на внутрішньому ринку через зменшення платоспроможного попиту населення. Головна суть цієї політики має

зводиться до пільгового кредитування всіх видів витрат, пов'язаних зі створенням нових та збереженням ефективно діючих робочих місць.

1. Гуць. М. Проблеми безробіття та рівня життя населення України // Україна: аспекти праці. - 2003. - №2.

2. Долишній М.І., Алушко Т.С., Токарський Т.Б. Трудовий потенціал, зайнятість і ринок праці. - Львів, 1997.

3. Закон України «Про зайнятість населення» від 21 листопада 1997 р. № 665/97-ВР.

4. Івано-Франківщина, Україна, світ (1995-2000 рр.): статистичний збірник – Івано-Франківськ, 2001.

5. Конвенція 168 про сприяння зайнятості та захист від безробіття. //Конвенції та рекомендації, ухвалені МОП. 1965 - 1999. - Т II. Женева.

6. Ліанова Е. Тиск на ринок праці в Україні: вимірювання і аналіз // Україна: аспекти праці. — 2002. - №5

7. Петрова І. Економіко-правові засади забезпечення зайнятості населення України // Україна: аспекти праці. - 2002. - №6.

8. Приймак В. Зайнятість та безробіття в Західному регіоні України // регіональна економіка. - 1998. - №3.

9. Приймак В. Характеристика ринку праці західного регіону України і найважливіші напрями його регулювання // Україна: аспекти праці. -1998. - №5.

10. Приймак В. Пропозиція робочої сили на поточному ринку праці України та її багатофакторний аналіз. - 2001. - №2

11. Ринок праці України у 2001 році: Аналітично - статистичний збірник / ДЦЗ Мінпраці та соціалістики. - К., 2002.

12. 12.Статистичний щорічник України за 2001 рік - Київ: «Техніка», 2002.

13. 13.Статистичний щорічник України за 2002 рік - Київ: «Техніка», 2003.

A situation of employment of population of Ivano Frankivsk region is considered in the article. A retrospective and comparative analysis of employment on the comparison from by the previous periods is conducted and with other regions of country. For the analysis tables and graphic arts, statistical data for the last 15 years and also data of regional center of employment are widely used. Basic demographic and economic factors, which affect a dynamics of labour resources of region, their composition and structure, are lighted. Conceptual ways of decision of region employment problems are led.

Дерев'яно С. О.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ЖЕБРАКІВ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті відображено соціально-економічне становище найтиповіших представників маргінальних верств населення – жебраків, висвітлено результати соціологічного дослідження даної маргінальної групи, що проводилось на Івано-Франківщині в 2002 році. Дані соціологічного дослідження дали змогу висвітлити рівень та спосіб життя жебраків в Івано-Франківській області. Автором також запропоновані основні напрями подолання жебрацтва в Україні та ряд профілактичних заходів, спрямованих на запобігання вишкеньню та поширенню цього явища у майбутньому.

Криза економічних та суспільних відносин у державі тісно пов'язана з таким антисоціальним явищем як жебрацтво. Проблема жебрацтва в Україні, як і в інших країнах СНД, у перехідний період до ринкових відносин є надзвичайно актуальною. Жебраки (люди, що просять милостиню) – це типові представники економічних маргіналів, які

з тих чи інших причин, що призвели до погіршення їхнього соціально-економічного стану, опинилися на периферії суспільства. Тож прерогативою соціальної політики в будь-якій цивілізованій країні є підвищення рівня життя громадян, запобігання поляризації та маргіналізації суспільства. Вирішення проблеми жебрацтва залежить від ефективності виконання цих основних завдань. Слід визнати, що досить непогано проблему жебрацтва було вирішено в колишньому Радянському Союзі. Як відомо, в СРСР жебраків майже не було, що пояснюється повною трудовою зайнятістю в державі. Проте, методи, за допомогою яких вирішувалася ця проблема в колишньому тоталітарному суспільстві, були не завжди гуманними, і не можуть використовуватися у будь-якій демократичній формації.

Жебраки були і є в усіх державах світу. Розмір цієї соціальної групи в тій чи іншій країні свідчить про ефективність системи соціального захисту в ній. За методологією